

Urmakaren 3 och 4 Sigtuna 2007

Johan Runer och Anders Wikström

Rapport Arkeologisk förundersökning

Urmakaren 3 och 4, Sigtuna 2007

Johan Runer och Anders Wikström

Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 31

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna

sigtunamuseum@sigtuna.se
www.sigtuna.se/museer

Produktion: Sigtuna Museum

- © Text: Johan Runer och Anders Wikström
- © Kartor: Johan Runer och Anders Wikström (om ej annat anges)
- © Foto: Johan Runer
- © Formgivning: Jacques Vincent
- © Original: Anders Wikström

Tryck : Sigtuna Museum 2007

ISSN : 1401-4645
ISBN : 978-91-976468-3-3

Innehåll

Inledning	5
Resultat	6
Äldre arkeologiska undersökningar	10
Slutsats	10
Administrativa uppgifter	12
Fyndlista	

Orienteringskarta med schaktets placering i staden.

Inledning

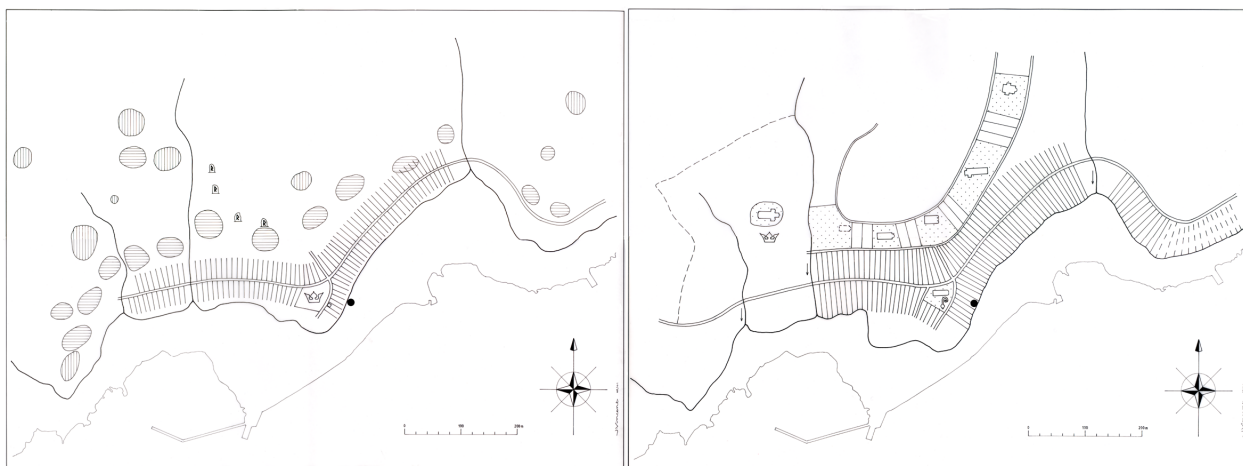
Den arkeologiska förundersökningen i kvarteret Urmakaren 3 och 4 förändrades av att fastighetsägaren för Urmakaren 4 schaktat för dränering längs husets västra och norra sida. Schaktningen hade gjorts utan att ha ansökt om tillstånd från Länsstyrelsen för att göra ingrepp i fornlämning enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m m (KML). Sigtuna Museum fick kännedom om schaktningsarbetet när det redan var gjort. Dessutom hade schaktningen längs husets västra sida gjorts på den angränsande fastigheten kv. Urmakaren 3 som ägs av Sigtuna kommun och disponeras av Sigtuna Museum. När ingreppet uppdagats anmäldes det till Länsstyrelsen. Sigtuna Museum fick då i uppdrag av Länsstyrelsen att göra en arkeologisk förundersökning för att dokumentera eventuella skador på kulturlagren och även att rensa fram och dokumentera de intakta kulturlager som påträffades.

Schaktet längs husets norra grund var igenlagt vid undersökningstillfället (figur 1). Inga närmare iakttagelser kunde därför göras. Allt talar dock för att schaktet endast berört omrörda jordmassor och steril lera, men det går inte att med säkerhet säga om kulturlager skadats. Marken norr om huset var avbanad ned till steril nivå (lera). Uppskattningsvis hade det bortschaktade jordlagret här ursprungligen varit 0,3-0,5 m tjockt. Längs gårdens norra del fanns orörda klackar av jordlagret. Jorden i klackarna hade en omrörd karaktär, utan iakttagbar lagerföljd och med inblandning av recent material (tegel, fajans o s v) ned i botten.

Figur 1. Gården norr om huset fotograferad från väster. Lägg märke till jordklackarna i bildens vänstra (norra) del.

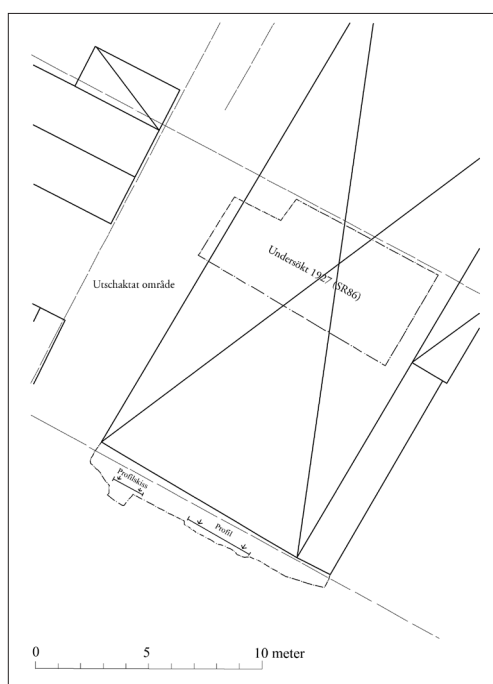
Kvarteret Urmakaren ligger centralt inom stadsområdet strax sydost om Sigtuna Museum. Det aktuella schaktets placering idag är mitt i kvarteret. Men under 1100- och 1200-talen låg samma område nära strandkanten och under 1000-talet låg det under vatten (figur 2).

Figur 2. Sigtuna under 1000-tal (vänstra figuren) och 1100-tal (högra figuren) med den aktuella förundersökningens placering markerad med svart punkt. Kartor: Jacques Vincent

Resultat

Schaktet längs husets västra sida var öppet och jordmassorna hade lagts vid sidan av schaktet. Jordmassorna kunde inom ramen för förundersökningen inte gås igenom, men ett föremål av horn påträffades som sannolikt var en del av ett vackert ornamenterat sk skäktsvård (bild s. 11). Djupet på schaktet gick ned till husets grundläggningsnivå, eller ca 2,4 meter från marknivån längst i norr, och ca 0,9 meter från marknivån längst i söder. Schaktet hade genomgående en bredd på ca 1 meter och var ca 10 meter långt (schaktplan, figur 3).

Figur 3.
Schaktplan.

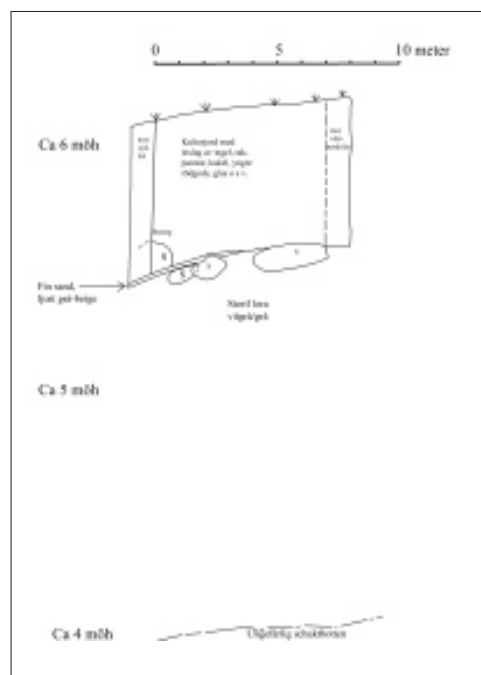
I syfte att utreda om schaktningen berört orörda kulturlager rensades längs schaktväggen. Längst i söder var schaktet upptaget i det gamla frischaktet från grundgrävningen för huset. Inga orörda kulturlager påträffades trots att någon decimeter av schaktväggen grävdes bort. Ett beslut togs att inte fortsätta rensa längre in eftersom det hade inneburit att stora jordmassor hade behövt avlägsnas och att tidsramen för förundersökningen hade spräckts.

Längst i norr var schaktet också upptaget i det gamla frischaktet. Även här gjordes ett stickprov in i schaktväggen för att utröna hur långt in orörda kulturlager fanns. Grävningen i schaktväggen visade att också jorden väster om det gamla och nya frischaktet hade en omrörd karaktär, med inblandning av recent material ända ned till steril nivå (profilskiss, figur 4).

I mitten av schaktet hade dock orörda kulturlager tangerats. Här rensades schaktväggen på en sträcka av ca 3 m, och en profil upprättades (profilritning, figur 5). Högst upp fanns ett relativt torrt kulturjordslager med omrörd karaktär, och med inblandning av tegel (lager 1). Lagret var genomgående ca 0,2 m tjockt. Troligen har lagret uppkommit genom odling.

Lager 2 var ett halvfett kulturjordslager med relativt kompakt och homogen karaktär. Inget tegel kunde iakttas. Lagret var ca 0,1-0,15 m tjockt. Lagrets homogena karaktär talar för att det inte är omrört. I botten på lagret, på norra sidan av diket (anläggning 1) påträffades två större bitar keramik med passning (fynd 1).

Lager 3 var ett lager bestående av bränd torvsand (gul färg) och mindre kolbitar, med viss kulturjordsinblandning. I lagret iakttogs också små rester av obränt trä. Lagret kan tolkas som en destruktionsnivå (takbrand) för ett hus som troligen varit lokaliserat söder om diket (anläggning 1).

Figur 4.
Profilskiss.

Under lager 3 fanns ett halvfett kulturjordslager med relativt heterogen och lucker karaktär (lager 13). Den iakttagbara delen av lagret var upp till 0,1 m tjockt. Lager 13 kan relatera till det hus som lager 3 representerar. Antingen är lager 13 ett utomhusavsatt aktivitetslager (troligast), eller också är lagret lika med husets brukningsnivå (d v s representerar en utjämningsnivå och/eller ett golvlager och/eller ett k-jordslager avsatt inomhus).

Under lager 13 fanns ett lager bestående av vit aska och kolbitar, med viss kulturjordsinblandning (lager 4). Lagret var upp till 0,05 m tjockt. Troligen representerar det en destruktionsnivå för ett hus som (huvudsakligen) legat norr om diket (anläggning 1). I lagret påträffades, längst i söder, vad som troligen är en pilspets (fynd 2).

Lager 5 var ett halvfett, kompakt och homogent kulturlager. Lagret hade en viss inblandning av gulbränd torvsand. Lagret var upp till 0,2 m tjockt. Lager 5 kan tolkas motsvara brukningsnivån för det hus som representeras av lager 4. Lager 5 utgör i så fall en utjämningsnivå för huset och/eller en golvnivå och/eller ett inomhusavsatt lager och/eller ett utomhusavsatt aktivitetslager.

Lager 6 fanns bara längst i söder och bestod av torvsand, beige aska och kol. Lagret hade en viss kulturlagerinblandning. Lagret var upp till 0,03 m tjockt. Troligen representerar det destruktionsnivån för ett hus (takbrand). Huset har eventuellt legat söder om diket (anläggning 1).

Lager 7 var ett lager bestående av kol och kulturjord, med inslag av beige aska. Lagret var upp till 0,1-0,15 m tjockt. Där lagret slutar mot norr, innan den större stenen, anslöt det till en skörbränd större sten. Troligen representerar lager 7 någon form av utomhusaktivitet som innefattat härdar (ässjor?). En keramikskärva tillvaratogs (fynd 3).

Under lager 7 fanns ett tunt skikt bestående av sand, grövre sand och grus (lager 8). Med all sannolikhet motsvarar detta "transgressionlagret", d v s det lager som avsattes i strandkanten i samband med att slusströskeln uppstod i Stockholm och Mälaren avskiljdes från havet. Detta ledde till att Mälaren (tillfälligt) fick en högre vattennivå. Lager 8 kunde följas ungefär fram till profilens mitt, men verkar ej förekomma norr därom. Alltså bör lagrets slut i profilen motsvara det högsta vattenståndet under transgressionen. Det betyder att vattnet då tillfälligt steg till en högsta nivå +4,60 m ö h. Det sk transgressionslagret har vid tidigare arkeologiska undersökningar daterats till 1100-talet. Ett jordprov togs (prov 1, ej analyserat).

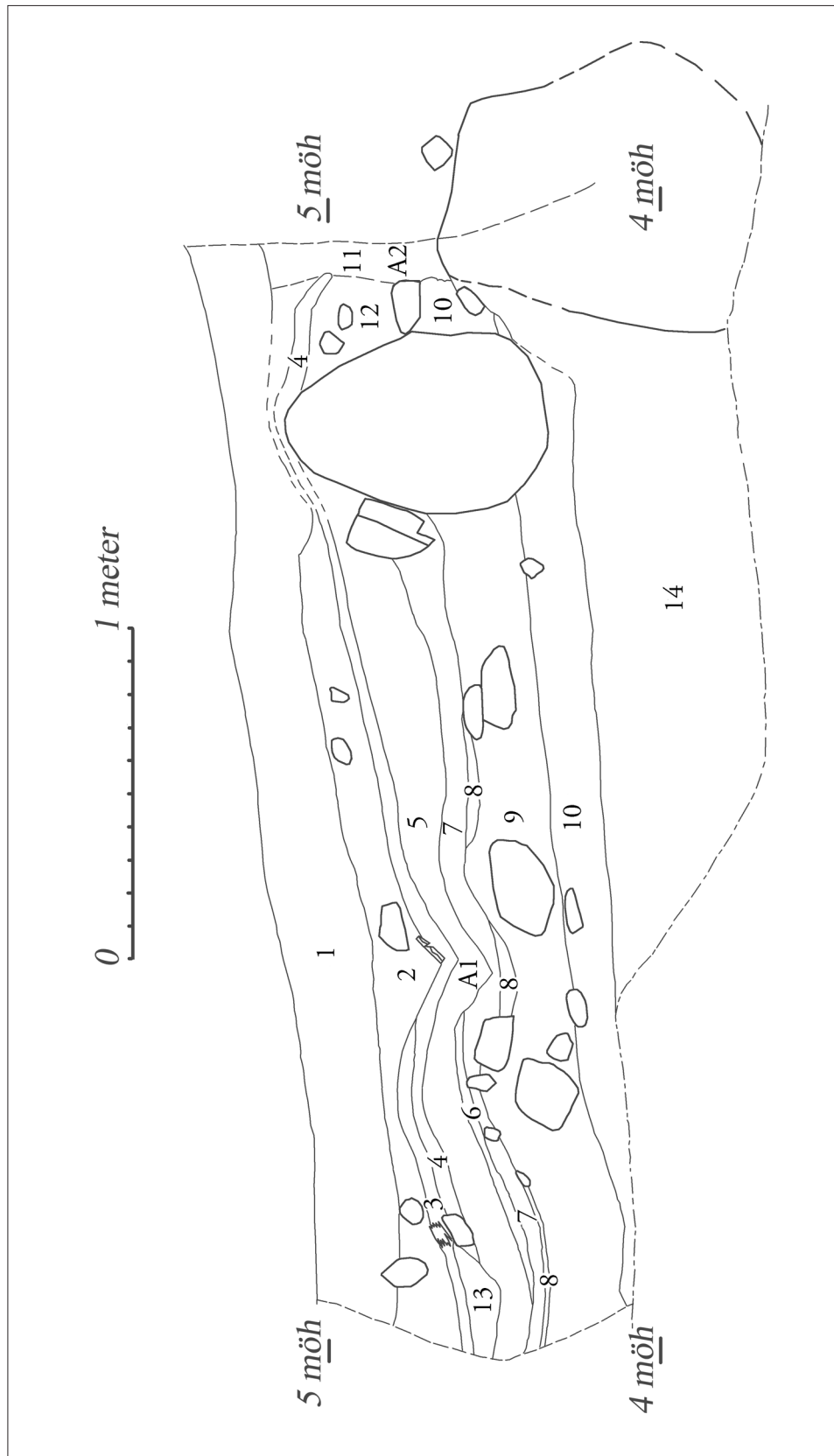
Lager 9 var ett heterogent, tjockt, spongiöst (fjädrande/torvartat) kulturlager. Lagret hade brun/grå färg och var relativt torrt. Lager 9 kan tolkas vara avsatt på den vikingatida havsbotten och/eller under den tid då landet var torrlagt, innan transgressionen (se lager 8 ovan). Dess ensartade karaktär kan förklaras av att det påverkats av vattnet under transgressionen. Ett jordprov togs (prov 2, ej analyserat).

Lager 10 bestod av beige/grå sand, grövre sand, grus och mindre stenar samt enstaka djurben. Lagret kan tolkas motsvara den vikingatida havsbotten. Ett jordprov togs (prov 3, ej analyserat). Under lager 10 vidtog kompakt, steril lera av ljus grå färg (lager 14).

I profilens norra del fanns en större sten. Uppenbarligen hade kulturlagren satt sig över denna sten. Åtminstone lager 4 kunde tolkas ligga över stenen. Norr om stenen var profilen svårtolkad. En ask/kolnivå motsvarande lager 4 kunde iaktas. Denna nivå bröts dock av vad som sannolikt är en i sen tid tillkommen nedgrävning/störning (Anläggning 2). Jorden hade här en omrörd karaktär, motsvarande den för lager 1, med inslag av tegelflis ända ned till den sterila lera (lager 11). Troligen motsvarar lager 11 det lager som iaktogs vid ingrävningen i västra schaktväggen i schaktets norra del (se profilsnitt, fig 3).

Under lager 4 norr om stenen fanns ett skikt med heterogen kulturjord, som hade en relativt torr karaktär (lager 12). Skiktet var upp till 0,3 m tjockt. Kanske motsvarar lager 12 det söder om stenen förekommande lager 9, men i så fall utan att på samma sätt vara vattenpåverkat. Lager 12 kan också innefatta de söder om stenen förefintliga lager 5 och lager 7, dock utan att dessa var särskilt urskiljbara. Ett jordprov togs i lagrets undre del (prov 4, ej analyserat).

Figur 5. Profiltritning.

Äldre arkeologiska undersökningar

Nuvarande byggnader på fastigheterna Urmakaren 4 och 9 byggdes 1970 respektive i början av 1960-talet (Bevarande- och förnyelseplan för Sigtuna stad, 1986). Ingen av byggnaderna har föregåtts av arkeologiska slutundersökningar. Men 1962 utfördes en arkeologisk provundersökning i Urmakaren 9 längs med Stora Vattugränd (SR 102), sannolikt i samband med att byggnaden uppfördes. Ett decennium senare utfördes en arkeologisk förundersökning i samband med att en terrass byggdes nedanför Urmakaren 9 (SR 128). Slutligen finns också uppgifter om att en antikvarisk kontroll utfördes 1927 av Erik Floderus (SR 86) i kvarteret Urmakaren 4 på samma plats som det hus som byggdes 1970 (figur 3). Anledningen till den antikvariska kontrollen 1927 är oklar. Uppgifter om kulturlagren från dessa tre undersökningar är någorlunda samstämmiga, men dokumentationen ger mycket lite information om vilken typ av lämningar som påträffades. Påträffade lager med lera samt kol och rödbränd sand tyder dock på att bebyggelse finns inom området. Eventuell utbredning, datering eller typ av byggnader går dock inte att avgöra.

Enligt den äldsta undersökningen är kulturlagrens mäktighet mellan 1,5 och 1,6 meter, medan de andra två anger en tjocklek på ca 0,7-1,1 meter. I den äldre dokumentationen är även mer recenta lager inräknade och om dessa räknas bort blir tjockleken på kulturlagren ungefär 1,0-1,2 meter. Alla dessa uppgifter visar att kulturlagren fram till åtminstone 1970-talet har varit ca 1 meter inom den berörda delen av fastigheterna. Detta är anmärkningsvärt eftersom det saknades kulturlager i schaktet norr om huset samt i den norra profilen. Men i profilen mitt i schaktet är kulturlagren ca 0,5-0,6 meter tjocka. Sannolikt har stora mängder kulturlager schaktats bort längs en ca 5 meter bred, sydväst-nordöstlig sträcka på den norra delen av fastigheterna Urmakaren 3, 4 och 9. Detta framgår också av (och förklarar) den mer än meterhøga, kraftiga och markanta terrasskant som befinner sig mitt på fastigheten Urmakaren 3 och på gränsen mellan Urmakaren 8 och 9.

Slutsats

Trots den arkeologiska förundersökningens ringa omfattning gav den någorlunda användbara resultat. Tillsammans med resultaten från de tre äldre undersökningarna framgår att det på den berörda ytan sannolikt har stått byggnader belägna på den bakre delen av stadsgårdar nära den medeltida strandkanten. Liknande bebyggelsestruktur har undersökts i kvarteret Professorn 2 och 4 (1995 respektive 1996). Bebyggelsen kan sannolikt dateras till sent 1100-tal och möjligen 1200-tal. Dess utbredning och omfattning i rum och tid gick dock inte att avgöra eftersom det inte fanns möjlighet att, inom tidsramen för förundersökningen, undersöka hela schaktets längd. Endast ca 3 meter av schaktets mitt kunde dokumenteras. Det högsta läget på det sk ”transgressionslagret” överrensstämmer också med undersökningsresultat från Långgränd (1995) och visar att den högsta vattennivå som inträffade under 1100-talet låg på ca 4,6 möh. Omfattande schaktningsarbeten har också utförts i den norra delen av fastigheten sannolikt under 1970-talet i samband med att husen byggdes. Härvid hade stora delar av de övre kulturlagren avlägsnats.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-07-50414 (Bidragsbeslut)
Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Stockholms län
Kvarter/område: Urmakaren 3 och 4
Socken: Sigtuna
Landskap: Uppland
Ek kartblad: 118 21 Sigtuna
Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning
Fältarbetstid: Maj 2007 (23-24/5)
Fältarbetspersonal: Johan Runer
Rapportarbete: Johan Runer och Anders Wikström

Dokumentation: 1 schaktplan (skala 1:100), 1 profilritning (skala 1:10), 1 profilsnitt (skala 1:10), 37 digitala fotografier, 3 fynd, 4 jordprover

Skäktsvärd av horn påträffat i jordmassorna

Fyndlista

Fnr	Lager	Material	Sakord	Undertyp	Antal	Vikt	Anmärkning
1	2	Keramik	Kärl	AIV	2	121	Passning
2	4	Järn	Pilspets		1	14	Lancettformig
3	7	Keramik	Kärl	BI	1	6	

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna.

tel.: 08 - 591 266 54, fax.: 08 - 597 838 83.
e-postadress: anders.wikstrom@sigtuna.se

